

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-334-73>

УДК 339.5:338.436.32

КОЗАК Ольга

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0002-2197-3456>

e-mail: olya.kozak@gmail.com

ГРИЩЕНКО Олена

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0003-2271-3629>

e-mail: sector_iae@ukr.net

ТОРГІВЛЯ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЮ ПРОДУКЦІЄЮ З ВИЩОЮ ДОДАНОЮ ВАРТІСТЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

У статті проаналізовано двосторонню торгівлю агропродовольчою продукцією між Україною та Європейським Союзом (ЄС) після впровадження Поглибленої та всеохоплюючої Угоди про вільну торгівлю (ПВЗВТ). Виокремлено сировинну та не сировинну продукцію, яка приймає участь у зовнішній торгівлі. Детально розглянуто динаміку обсягів експорту та імпорту, товарну структуру, а також вплив війни на торговельні відносини між Україною та ЄС. Висвітлено зростання ролі ЄС як основного партнера для українського агроекспорту. Розглянуто частку сировини в структурі експорту агропродовольчої продукції з України в різні частини світу. Якщо для країн Африки та Азії сировинний експорт з України стосується безпосередньо продовольчої безпеки, то ринок Європейського Союзу, хоч і є великим, проте має обмежені можливості щодо поглинання української сировини. Перенасичення внутрішнього ринку ЄС агропродовольчою продукцією з України призвело до протестів фермерів у кількох країнах ЄС на початку 2024 року. Така ситуація створює додаткові виклики для України, підкреслюючи необхідність диверсифікації експорту на продукцію з вищою доданою вартістю, зокрема олію, м'ясо птиці, плоди та інші харчові продукти, на які зберігається стабільний попит у європейських споживачів. Доведено, що імпорт агропродовольчої продукції з ЄС до України залишається переважно орієнтованим на товари з вищою доданою вартістю. Продовження інтеграції до ЄС та перспективи членства України стимулюють адаптацію українських підприємств до європейських стандартів якості та технічних вимог. Загалом, у статті наголошується на стратегічній важливості ЄС як основного торговельного партнера для української агропродовольчої продукції, а також на потенціалі такого партнерства для підтримки економічної стабільності України.

Ключові слова: агропродовольча продукція, торгівля, сировинний експорт, додана вартість, Україна, Європейський Союз.

KOZAK Olga, HRYSCHENKO Olena

National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economics»

TRADE IN HIGHER VALUE ADDED AGRI-FOOD PRODUCTS BETWEEN UKRAINE AND THE EUROPEAN UNION

The article analyzes bilateral trade in agri-food products between Ukraine and the European Union (EU) after the implementation of the Deep and Comprehensive Free Trade Area (DCFTA). It distinguishes between raw and non-raw products involved in foreign trade. The dynamics of exports and imports, the commodity structure, and the impact of the war on trade relations between Ukraine and the EU are analyzed in detail. The article highlights the EU's growing role as Ukraine's main partner for agricultural exports. The share of raw materials in the structure of export of agro-food products from Ukraine to different parts of the world is considered. If for the countries of Africa and Asia raw materials export from Ukraine is directly related to food security, the market of the European Union, although it is large, has limited opportunities to absorb Ukrainian raw materials. Oversaturation of the EU domestic market with agri-food products from Ukraine has led to protests by farmers in several EU countries in early 2024. This situation creates additional challenges for Ukraine, emphasizing the need to diversify exports to products with higher added value, in particular oil, poultry meat, fruit and other food products, which are in stable demand among European consumers. It has been proven that the import of agri-food products from the EU to Ukraine remains mainly focused on goods with a higher added value. Continued integration into the EU and Ukraine's membership prospects stimulate the adaptation of Ukrainian enterprises to European quality standards and technical requirements. Overall, the article underscores the EU's strategic importance as the main trading partner for Ukrainian agri-food products and the potential of this partnership to support Ukraine's economic stability.

Keywords: agri-food products, trade, commodity exports, value-added, Ukraine, European Union.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Після набуття чинності 1 січня 2016 р. Поглибленої та всеохоплюючої Угоди про вільну торгівлю (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом, яка є частиною Угоди про асоціацію, значно збільшилася двостороння торгівля, у тому числі агропродовольчою продукцією. Україна доєдналася до найбільшого у світі ринку з населенням понад 500 млн чоловік з високою купівельною спроможністю. Розширенню торгівлі сприяло скасування та зниження митних тарифів і застосування квот для експорту агропродукції з України. Нові можливості доступу до ринку ЄС спонукали вітчизняних виробників до запровадження вищих стандартів виробництва з метою підвищення їх конкурентоспроможності. Кількість українських підприємств, що отримали дозвіл на постачання своєї продукції до Європейського Союзу постійно зростає. Крім того, неможливість експорту в ЄС великих обсягів сировинної продукції зробила очевидною

необхідність орієнтації на продукти з доданою вартістю та вищим ступенем переробки, які приносять більше доходів за менші обсяги товару. Перехід від сировинно орієнтованої економіки до створення високої доданої вартості є важливим індикатором економічного зростання України, посилює її роль у світі та підвищує добробут громадян. Після повномасштабного російського вторгнення у 2022 р., одним із заходів, які вжив ЄС для економічної підтримки України, стала лібералізація торгівлі із призупинкою дії всіх імпорتنних мит та квот на українську аграрну продукцію. Дане рішення безумовно вплинуло на розвиток агроторгівлі між Україною та ЄС.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Питанням розвитку торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та Європейським Союзом присвячені праці багатьох учених, зокрема: Івченка В.М., Майданюк О.Е. [7], Мовчан В. [8], Яценко О.М. [3], Пугачова М.І. [12], Саббаті Д., Вінчі К. [13], Хеллера М., Нерпія С., Пятницького В. [15], Непрядкіної Н.В. [11], Тарана С., Шепотила О., Яворського П., Бондаренко Є. [14], Артамонової Г. [2], Могильного О.М. [9, 10] та ін. У вищезгаданих публікаціях здебільшого розглядається вся агропродовольча продукція без виділення групи, яка не є сировиною, а представляє готовий до вживання харчовий продукт. У деяких працях наголошується на необхідності посилення орієнтації на експорт не сировини, а продукції з високою доданою вартістю [2, 11, 9, 10], проте аналіз динаміки та тенденцій торгівлі агропродовольчою продукцією з вищою доданою вартістю не наводиться. Натомість така оцінка, на наш погляд, є важливою з точки зору подальшої мотивації виробників агропродовольчої продукції, орієнтованих на ринок ЄС, до створення продукції з вищою доданою вартістю, насамперед, для їх економічної стабільності, а також для підвищення конкурентоспроможності та посилення позицій українських товарів на ринку ЄС.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є проаналізувати в динаміці обсяги та товарну структуру торгівлі агропродовольчою продукцією з вищою доданою вартістю між Україною та Європейським Союзом.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

З початку набуття чинності ПВЗВТ у 2016 р. обсяги двосторонньої торгівлі агропродовольчою продукцією групи 1-24 УКТ ЗЕД між Україною та Європейським Союзом розширилися. Так, валютні обсяги експорту з України до ЄС в цілому зросли з 4,7 млрд дол. США у 2014 р. до 12,6 млрд дол. США у 2023 р., або в 2,7 раза, середньорічний приріст склав – 11,5% (рис. 1). Імпорт з ЄС до України зріс від 2,6 млрд дол. США у 2014 р. до 3,7 млрд дол. США у 2023 р., або на 42%, середньорічний приріст склав 0,4%. Торговельне сальдо протягом останніх 10 років залишалося позитивним з тенденцією до росту. Нагадаємо, що у 2020 р. призупинка зростання обсягів торгівлі між Україною та ЄС була зумовлена впливом пандемії COVID-19.

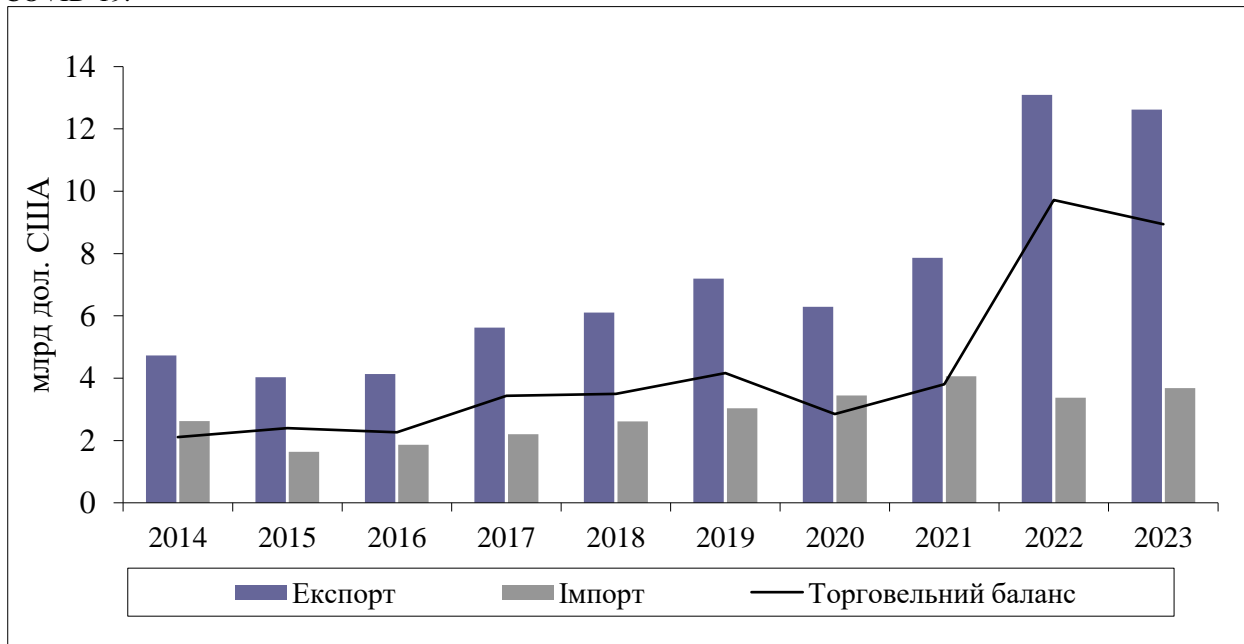

Рис. 1. Експорт та імпорт агропродовольчої продукції з країнами ЄС, 2014-2023 рр.

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

Примітка: Обсяги експорту не враховують тимчасово окуповані території України.

Частка експорту в ЄС структурі загального агропродовольчого експорту за 2014-2021 рр. коливалася від 26,7% до 32,3% залежно від року (рис. 2). Суттєве зростання частки продажу в ЄС відбулося

після початку повномасштабного вторгнення російських загарбників, коли ЄС із-за блокади морських портів став чи не єдиним каналом збуту української продукції, знявши тимчасово усі ввізні мита та тарифні квоти для України. Так, у 2022 р. агропродовольчий експорт до ЄС склав 55,4%, у 2023 – 57%, за 9 місяців 2024 р. – 52,1%. До початку повномасштабного вторгнення цільовим напрямком реалізації агропродовольчої продукції з України були країни Азії та Африки, до яких експортувалося понад 50% від всієї продукції. У 2022 р. їх частка склала 38,1%, у 2023 – 37,1%. Можна стверджувати, що наразі Європейський Союз є головним і стратегічним торговельним партнером України. Частка ЄС в імпорті агропродовольчої продукції в Україну зріс за період 2014-2023 рр. від 41% до 51,6%.

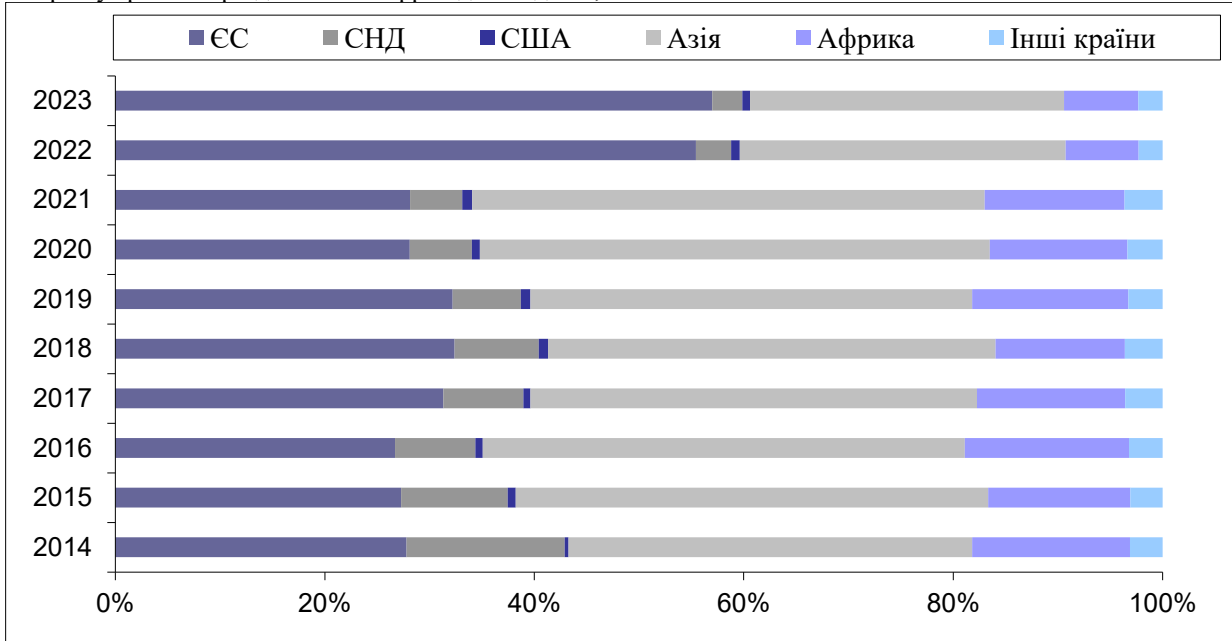

Рис. 2. Частка регіонів світу в експорті української агропродовольчої продукції, 2014-2023 рр.

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

Перед дослідженням товарної структури торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та ЄС, ми вважаємо за потрібне виділити 2 групи: 1) сировина¹ (сільськогосподарська продукція, яка потребує переробки та, як правило, не споживається у первинному виробленому виді) та 2) інша продукція сільськогосподарства та переробної промисловості, готова до споживання людьми або тваринами. Розглянемо частку сировини в експорті агропродовольчої продукції в різні регіони світу (табл. 1).

Таблиця 1

Частка сировини в експорті агропродовольчої продукції з України, %

Регіон	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Країни ЄС	55,4	55,4	45,0	48,9	54,1	55,9	44,7	43,4	57,9	51,7
СНД	3,9	2,9	6,0	7,5	10,8	15,6	15,2	14,2	16,5	5,0
Америка	30,0	49,0	38,8	26,4	31,2	30,5	8,7	20,8	1,1	3,9
Азія	51,4	54,2	52,7	49,1	47,0	52,3	52,0	56,8	50,4	47,9
Африка	78,9	77,7	76,5	73,4	78,5	85,2	80,1	81,5	80,2	82,2
Інші країни	25,3	13,4	12,9	13,8	16,1	25,0	33,7	34,1	32,3	24,7
Всього	48,6	51,2	49,5	47,9	49,0	54,9	50,5	53,0	54,7	50,4

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

За даними таблиці, в цілому експорт агропродовольчої продукції з України є наполовину сировинний. Причому відмітимо певну стабільність, за якої дана тенденція зберігається протягом останніх 10 років. Серед регіонів виділяються країни Африки, в яких суттєво переважає частка сировинного агроекспорту з тенденцією до зростання – від 78,9% у 2014 р. до 82,2% у 2023 р. В країнах ЄС та Азії цей показник займає в середньому 50%. В літературних джерелах наголошується, що Україна має сировинну спрямованість експорту, основу якого складають зернові та олійні культури [10, 11]. Як політики, так і науковці часто вказують на необхідність зміни структури експорту та переходу від експорту сільськогосподарської продукції з найнижчою доданою вартістю (сировини) до продукції з вищою доданою вартістю. Ми погоджуємося з такою думкою, проте відмітимо, що моделі експорту сировини за роки незалежності досить сильно укоренилися в Україні, як правило, майбутні врожаї наперед законтраговані на

¹ До сільськогосподарської сировини включено групи продукції під кодом 01, 10 та 12 Гармонізованої системи опису та кодування товарів.

експорт [5], а розбудовувати потужності під переробку та відповідну інфраструктуру потребує часу та інвестицій, яких нелегко знайти, особливо в умовах війни в Україні.

До того ж, займаючи провідні позиції у світі за обсягами експорту сировини (кукурудзи, пшениці, соняшника, ячменю, ріпаку та ін.), Україна робить значний внесок у світову продовольчу безпеку, адже її основними постачальниками здебільшого є бідні країни Азії та Африки. Аналітики ФАО вказують на те, чисельність осіб, які недоїдають у світі не зменшується, а друга Ціль Сталого Розвитку «Подолання голоду» ймовірно за все не буде досягнута до 2030 р. [1]. Попит на дешеву українську сільськогосподарську сировину не знизиться. Тому можна стверджувати, що переважання сировинного напрямку аграрного експорту за напрямком – Африка, збережеться в Україні щонайменше на наступні п'ять років. Не варто найближчим часом очікувати різку зміну структури експорту в країні Азії. Проте дещо інша ситуація щодо торгівлі з Європейським Союзом, який відразу не був орієнтований на значні партії сировини з України. Рятуючи з 2022 р. український експорт через відкриття своїх кордонів, Європейський Союз не розраховував можливості своїх складських приміщень, а також економічних наслідків від перенасичення агропродовольчою продукцією. Фермери низки європейських країн у квітні 2023 р. розпочали протести проти постачання, насамперед, сировинної продукції з України, перенасичення якою призвело до демпінгу внутрішніх цін та неможливості реалізувати власно вироблене зерно. Протести фермерів закінчилися обмеженням на імпорт української сільськогосподарської продукції (пшениці, кукурудзи, ріпаку та насіння соняшнику) в ряд країн ЄС, зокрема Польщі, Словаччини, Угорщини, Румунії та Болгарії [6]. Отже, європейський ринок агропродовольчої продукції є великим, але не безмежним, принаймні він не зможе поглинути великі обсяги сировинної продукції з України. Тут варто орієнтуватися на товари з більшою доданою вартістю. Імпорт агропродовольчої продукції з Європейського Союзу в Україну характеризувався низькою часткою сировини в структурі та її поступовим зменшенням, а саме у 2019 р. – 11%, у 2021 р. – 7,3%, у 2023 р. – 1,9%. Сировинний імпорт з ЄС представлений переважно насінням сільськогосподарських культур (кукурудза, пшениця, жито, соя, ріпак та ін.) та живими тваринами (ВРХ, свині, коні та ін.).

Розглянемо товарну структуру у вартісному вимірі несировинного агроекспорту з України до ЄС у 2023 р. (рис. 2). Безумовним лідером продажу залишається олія (усі види), частка якої з 2021 р. перевищує 50% у структурі всього несировинного агроекспорту. Зі значним відривом, нижче розташувалися макуха, м'ясо птиці, плоди та горіхи варені та морожені, цукор, мед та інші види продукції. Відмітимо, що асортимент експортованої продукції в Європейський Союз за останні 5 років практично не змінився (див. рис. 3), хоча обсяги експорту зросли (див. рис. 1). В розрізі харчових продуктів за період 2019-2023 рр. зросла частка олії, м'яса птиці, плодів та горіхів варених, казеїну, цукру, спирту етилового, молока та вершків, соків фруктових. Зменшення частки зафіксовано по макусі соняшниковій, соєвій та інших твердих відходах, хлібобулочних та кондитерських виробках, меду, шоколаду, дріжджах.

Рис. 3. Структура експорту основних не сировинних видів агропродовольчої продукції з України в Європейський Союз, 2023 р., %

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

Експорт продуктів харчування з доданою вартістю з України до Європейського Союзу в кількісному вимірі засвідчує зростання обсягів по більшості видів продукції. Це стосується як продукції, яка займає значну частку у експорті (у вартісному виразі), так і окремих видів продукції, експорт яких зріс за 2022 р. та 2023 р. (табл. 2). Збільшення експорту продуктів з доданою вартістю до Європейського Союзу як основного покупця сприятиме поступовому переходу сировинної моделі економіки України на продовольчу, що дозволить підвищити рівень добробуту громадян.

Таблиця 2

Експорт окремих видів продукції з України до Європейського Союзу, тис. тонн

Продукція	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. до, у %, разів	
						2021 р.	2019 р.
Олія соняшникова та її фракції	1823,0	1964,9	1517,7	2042,9	2980,1	196,4	163,5
Інші види олій	216,6	230,0	310,1	271,7	466,9	150,6	215,6
Макуха та інші тверді відходи	2121,1	1840,9	1338,0	1698,3	2636,1	197,0	124,3
Цукор	31,4	24,0	7,4	178,6	504,6	в 68,2 р.	в 16,1 р.
М'ясо птиці та харчові субпродукти	113,8	76,9	84,6	137,8	172,9	204,4	151,9
Мед	47,6	66,1	50,7	42,8	51,7	102,0	108,6
Молоко та вершки	1,3	0,8	2,1	11,3	13,4	в 6,2 р.	в 10,3 р.

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

Основу товарної структури імпорту агропродовольчої продукції з ЄС в Україну складають продукти для годівлі тварин, напої, тютюн, молочні продукти, кава, шоколад, хлібобулочні вироби, риба та харчові продукти, не включені до інших угруповань (табл. 3), тобто продукція з доданою вартістю. Відмітимо, що асортимент імпортованої продукції значно не змінився за останні 5 років, проте дещо змінилася частка окремих видів продукції.

Таблиця 3

Харчові продукти з найвищою часткою в структурі імпорту агропродовольчих продукції з Європейського Союзу до України, %

Назва продукту	2019 р.	2021 р.	2023 р.
Продукти для годівлі тварин	5,7	6,6	9,0
Спирт та спиртові напої, суміші запашних речовин	6,8	5,5	5,5
Сири всіх видів	3,5	6,2	5,4
Харчові продукти, не включені до інших угруповань	6,1	5,8	5,2
Шоколад та інші продукти з вмістом какао	4,6	5,1	4,3
Вина	3,3	4,0	4,0
Кава смажена та несмажена	2,6	2,6	3,3
Хлібобулочні та кондитерські вироби	2,5	2,8	3,2
Риба морожена	2,4	2,0	2,1
Пиво із солоду	1,3	1,3	1,6
Тютюн	6,0	7,6	1,0
Всього	44,8	49,5	44,6

Джерело: Розраховано авторами за даними Державної митної служби України.

23 червня 2022 р. Україна отримала статус Кандидата в члени Європейського Союзу. Оскільки спеціальних вимог у сфері сільського господарства висунуто не було, мінімальною нормою для адаптації сільськогосподарських та агропродовольчих виробників залишилося дотримання вимог, визначених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС. Чисельність українських підприємств, які мають право експортувати свою продукцію до ЄС постійно зростає, як і обсяги агропродовольчої продукції з вищою доданою вартістю. Відкриття європейських кордонів у зв'язку з війною не означало відміну встановлених вимог до процесу виробництва, технічних регламентів, вимог безпеки, маркування та інших технічних бар'єрів при вході на ринок ЄС. Як засвідчує аналіз, попит на продукцію з вищою доданою вартістю з України в Європейському Союзі не зменшується, а, навпаки, зростає. Натомість перенасичення сировинною продукцією має негативні наслідки. Стабільним є і попит на агропродовольчу продукцію з Європейського Союзу до України. Таке двостороннє взаємовигідне партнерство посилює конкурентоспроможність України та Європейського Союзу на глобальному ринку продовольства.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ**І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Після набуття чинності Поглибленої та всеохоплюючої угоди про вільну торгівлю (ПВЗВТ) між Україною та Європейським Союзом, експорт української агропродукції, особливо з високою доданою вартістю, до країн ЄС суттєво зріс. Це сприяє зміцненню економічної стабільності України, підвищує її конкурентоспроможність на європейському ринку та допомагає поступово відходити від сировинної економіки. Стабільний попит від Європейського Союзу на українську агропродукцію з високою доданою вартістю є важливим драйвером економічного зростання України. Водночас Україна імпортує з ЄС

різноманітну продукцію з високою доданою вартістю, що збагачує внутрішній ринок та сприяє підвищенню якості споживчих товарів. Сировинна орієнтація експорту має негативні наслідки для українського ринку, адже перенасичення ринку ЄС сировинною продукцією призвело до демпінгу цін та протестів європейських фермерів. Розвиток виробництва готової продукції з високою доданою вартістю дозволить Україні зберегти важливий ринок ЄС, мінімізувати ризики перенасичення ринку сировиною та покращити загальні економічні показники. В умовах повномасштабного вторгнення росії ЄС не лише зберіг, але й посилив підтримку українського експорту шляхом скасування мит та квот. Це дало українським підприємствам можливість реалізовувати свою продукцію навіть у надскладних умовах, тим самим зміцнюючи економічний тил країни. Для зміцнення позицій на ринку ЄС та світовому ринку в цілому, Україні варто продовжувати орієнтуватися на виробництво продукції з високою доданою вартістю. Це сприятиме диверсифікації експорту, забезпечить сталість розвитку агропромислового комплексу та збільшить частку продукції з високою доданою вартістю в загальному експорті, що матиме позитивний вплив на добробут населення та економіку країни.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямі є оцінка конкурентоспроможності торгівлі агропродовольчою продукцією між Україною та Європейським Союзом.

Література

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. The State of Food Security and Nutrition in the World 2024 – Financing to end hunger, food insecurity and malnutrition in all its forms. Rome: FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. 2024. 252 p. <https://doi.org/10.4060/cd1254en>.
2. Артамонова Г. Зовнішня торгівля України з ЄС: можливості та виклики. *Журнал європейської економіки*. 2019. № 3(18). С. 283-295. <https://doi.org/10.35774/jee2019.03.338>.
3. Балежентіс А., Яценко О. Асиметрії торговельної інтеграції України та ЄС. *Міжнародна економічна політика*. 2018. № 1(28). С. 32-62. URL: http://iepjournals.com/journals/28/2018_2_Basenentius_Yatsenko.pdf.
4. Бобровицький А., Борділовська О., Колосова В., Ус І., Широкий Г. Агресія РФ проти України як загроза глобальній продовольчій безпеці / за заг. ред. М. Паламарчука. Київ: НІСД. 2024. 80 с. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.10>.
5. Власюк В. Імпортуємо дорогі товари і з їх допомогою виробляємо сировину. *Texty.org.ua*. 2018. URL: https://texty.org.ua/fragments/83583/Importujemo_dorogi_tovary_i_z_jih_dopomogoj_u-83583/.
6. ЄС розширює торговельні переваги для України. *Офіційний сайт Європейської Комісії*. 2023. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/uk/ip_23_3059.
7. Івченко В. М., Майданюк О. Е. Україна – ЄС: тенденції торгівлі агропродовольчими товарами. Київ: НДІ “Укראгропромпродуктивність”, 2022. 32 с.
8. Мовчан В. Торгівля товарами під час війни. *Інтеграція України до внутрішнього ринку ЄС в умовах війни: виклики та можливості*. Київ: Український центр європейської політики, 2023. С. 16-22. URL: <https://ucep.org.ua/doslidzhennya/integracziya-ukrayiny-do-vnutrishnogo-rynku-yes-v-umovah-vijny-vyklyky-ta-mozhlyvosti.html>.
9. Могильний О. М. Аграрний сектор України: сировинна пастка. Монографія. Частина II. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2024. 332 с.
10. Могильний О. М., Козак М. І. Сировинна орієнтація аграрного сектору та її соціально-економічні наслідки для України. *Економіка АПК*. 2021. № 3(28). С. 19-32. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202103019>.
11. Непрядкіна Н.В. Особливості й перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України і ЄС сільськогосподарською продукцією. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм*. 2018. № 7. С. 60-65. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2018-7-09>.
12. Пугачов М. І. Розвиток зовнішньої торгівлі агропродовольчими товарами. *Економіка АПК*. 2019. № 3(26). С. 6-13. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903006>.
13. Саббаті Д., Вінчі К. Війна Росії проти України: торгівля агропродовольчою продукцією між Україною та ЄС. *Офіційний сайт Європейського Парламенту*. 2022. URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2022\)729322](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2022)729322).
14. Таран С., Шепотило О., Яворський П., Бондаренко Є. Аналіз торгівлі товарами між Україною та ЄС в рамках ПВЗВТ: поточний стан та перспективи для лібералізації. Київ: Київська школа економіки. 2022. 91 с. URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/DCFTA-Commodities-2022-16-05.pdf>.
15. Хеллер М., Нерпій С., Пятницький В. Енциклопедія з експортування в ЄС на засадах ПВЗВТ. СТА Economic & Explore analysis LTD. Гарроу: СТА Economic & Export Analysts Ltd. 2016. 1725 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/bucklets/encyclopaediaukr-part1.pdf>, <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/bucklets/encyclopaediaukr-part2.pdf>.

References

1. FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO (2024) The State of Food Security and Nutrition in the World 2024 – Financing to end hunger, food insecurity and malnutrition in all its forms. Rome: FAO, IFAD, UNICEF, WFP, WHO. <https://doi.org/10.4060/cd1254en>.
2. Artamonova H. (2019) Zovnishnia torhivlia Ukrainy z YeS: mozhlyvosti ta vyklyky [Ukraine's Foreign Trade with the EU: Opportunities And Challenges]. *Journal of European Economy*, vol. 18(3), pp. 283-295. <https://doi.org/10.35774/jee2019.03.338>.
3. Baležentis A., Yatsenko O. (2018) Trade Integration Asymmetries of Ukraine and the EU. *The International Economic Policy*, vol. 28(1), pp. 33-63, available at URL: http://iepjournals.com/journals_eng/28/2018_2_Basenentius_Yatsenko.pdf.
4. Bobrovtskyi A., Bordilovska O., Kolosova V., Us I., Shyrokyi H., Palamarchuk M. Ahresia RF proty Ukrainy yak zahroza hlobalnii prodovolchii bezpetsi [Aggression of the Russian Federation against Ukraine as a threat to global food security]. Kyiv: NISS. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.10>.
5. Vlasiuk V. (2018) Importuemo dorogi tovary i z yikh dopomohoi vyrobliaemo syrovynu [We import expensive goods and use them to produce raw materials]. *Texty.org.ua*, available at URL: https://texty.org.ua/fragments/83583/Importujemo_dorogi_tovary_i_z_jih_dopomogoi-83583/.
6. The official site of European Commission (2023) EU extends trade benefits for Ukraine, available at URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_23_3059.
7. Ivchenko V.M., Maidaniuk O.E. (2022) Ukraina – YeS: tendentsii torhivli ahroprodovolchymy tovaramy [Ukraine – EU: trends in trade in agri-food products]. Kyiv: Ukrainian Research Institute of Agricultural Productivity.
8. Movchan V. (2023) Trade in goods during wartime. *Ukraine's Integration into the EU Internal Market in Wartime: Challenges and Opportunities*. Kyiv: NGO Ukrainian Centre for European Policy, pp. 16-22, available at URL: <https://ucep.org.ua/en/doslidzhennya/ukraines-integration-into-the-eu-internal-market-in-wartime-challenges-and-opportunities.html>.
9. Mohylnyi O.M. (2024) Ahramnyi sektor Ukrainy: syrovynna pastka [Ukraine's agricultural sector: a raw material trap]. Part II. Kyiv: NSC IAE.
10. Mohylnyi O.M., Kozak M.I. (2021) Syrovynna oriientsiia ahrahnogo sektoru ta yii sotsialno-ekonomichni naslidky dlia Ukrainy [Raw material orientation of the agricultural sector and its socio-economic consequences for Ukraine]. *Ekonomika APK*, vol. 28(3), pp. 19-32. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202103019>.
11. Nepriadkina N. (2018). Foreign trade development between Ukraine and the EU in agricultural sphere: specifics and prospects. *The Journal of V. N. Karazin Kharkiv National University. Series: International Relations. Economics. Country Studies. Tourism*, vol. 7, pp. 60-65. <https://doi.org/10.26565/2310-9513-2018-7-09>.
12. Pugachov M. (2019). Development of foreign trade of agro-food products. *Ekonomika APK*, vol. 26(3), pp. 6-13. <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201903006>.
13. Sabbati G., Vinci C. (2022) Russia's war on Ukraine: EU-Ukraine trade in agri-food products. *The official site of European Parliament*, available at URL: [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA\(2022\)729322](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document/EPRS_ATA(2022)729322).
14. Taran S., Shepotylo O., Iavorskyi P., Bondarenko Ye. (2022) Analiz torhivli tovaramy mizh Ukrainoiu ta YeS v ramkakh PVZVT: potochnyi stan ta perspektyvy dlia liberalizatsii [EU-Ukraine Trade in commodities under the DCFTA: current state and potential for liberalisation]. Kyiv: KSE Institute, available at URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/05/DCFTA-Commodities-2022-16-05.pdf>.
15. Heller M., Nerpil S., Piatnytskyi V. (2016) Entsyklopediia z eksportuvannia v YeS na zasadakh PVZVT [Encyclopedia of exports to the EU under the DCFTA]. Harrow: CTA Economic & Export Analysts Ltd, available at URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/bucklets/encyclopaediaukr-part1.pdf>, <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/ugoda-pro-asociaciyu/bucklets/encyclopaediaukr-part2.pdf>.